

EKSPERIMENTINĖS PSICHOLOGIJOS PRADMENYS LIETUVOJE (1910—1940 m.)

J. MARTYNAITIS

Eksperimentinė psichologija yra palyginti jauna, bet pažangi psichologijos mokslo šaka. Dar XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje ji labai paplito, duodama vertingų rezultatų. Lietuvoje labiau ja susidomėta, kai 1910 m. Vilniuje Lietuvių mokslo draugijos suruoštuose psichologijos kursuose Peterburgo profesorius I. Evergetovas supažindino mokytojus su kai kuriais eksperimentinės psichologijos darbais bei rezultatais ir aparatūra. Po to ir kai kurie lietuviai mokytojai pradėjo eksperimentą taikyti psichologinėms ir pedagoginėms problemoms spręsti. Tai matome iš to laiko pedagoginės spaudos. Štai pedagogė M. Pečkauskaitė „Draugijos“ žurnale 1912 m. paskelbė straipsnį „Kaip žmonės pastebi“, kuriame rašoma apie atliktą eksperimentą su Marijampolės progimnazijos mokinėmis pagal Binė metodą. Ji davė stebėti ir aprašyti paveikslus ir pagal tai suskirstė mokines į 4 suvokimo tipus: 1) aprašomąjį, 2) pastabųjį, 3) jausmingąjį, 4) mokytąjį (mokslininko)¹. Toks mokinių skirtingos psichikos pažinimas ir tipologizavimas įgalino diferencijuoti mokymą, siekiant kiek galima geresnių jo rezultatų. Kad eksperimentinės psichologijos kryptimi buvo dirbama ir toliau, rodo 1913 m. Lietuvių mokslo draugijos susirinkime

J. Steponavičiaus skaitytas pranešimas „Eksperimentinės psichologijos santykis su eksperimentine pedagogika“, A. Busilo straipsnis „Pedagogija ir psichologija“ („Mokytojas“, 1914, Nr. 5—6) ir kt.

Bet neturint psichologinių tyrimų vykdymo ir vadovavimo centro (eksperimentinės mokslinės laboratorijos), kaip nurodo A. Gučas, XX a. pradžioje Lietuvos mokytojų savarankiški psichologiniai tyrimai buvo negausūs. Tuo laiku jiems teko daugiau remtis kitų, ypač rusų, pedagogų ir psichologų (A. Lajaus, E. Meimano, A. Nečiajevo, V. Vachterovo ir kt.) darbais. Kad tokie darbai bei naujausi psichologiniai tyrimai lietuviams mokytojams buvo žinomi, matyti iš to laikotarpio pedagoginių straipsnių ir vadovėlių autorių (A. Busilo, A. Jakučionio, J. Damijonaičio, J. Gabrio) bei recenzentų (K. Skabeikos, P. Klimaičio, M. Šalčiaus) pasisakymų spaudoje. Jie teigė ir įrodinėjo, kad, mokant, auklėjant ir ruošiant skaitymo, rašymo ir kalbos mokymo (gramatikos) vadovėlius ir darbo pagal juos metodinius nurodymus, reikia remtis vaikų fiziologijos ir psichologijos duomenimis, derintis prie vaiko psichikos ypatumų, atsižvelgiant į vaiko sugebėjimų išsivystymą, į jo pajėgumą suvokti ir atsiminti, reikia suprasti, kad ne viskas prieinama vaikui,

---

¹ A. Gučas, Psichologijos raida Lietuvoje (XIX a. pabaiga—XX a. pradžia), Vilnius, 1968, p. 122.

I pav. Stebėjimas natūraliojo eksperimento metu (1935 m.) (viduryje — prof. J. Vabalas-Gudaitis, kairėje — straipsnio autorius)

kas prieinama suaugusiam. Nors čia buvo ir kai kurių klaidingų prielaidų, svarbu tai, kad mokytojai ir vadovėlių autoriai domėjosi eksperimentinės ir vaiko psichologijos naujais pasiekimais, juos kūrybiškai taikė pedagoginei praktikai.

Eksperimentinei psichologijai Lietuvoje labiau plėtotis susidarė palankesnės sąlygos, kai 1920 m. Kaune buvo suorganizuoti Aukštieji kursai, o 1922 m. atidarytas Lietuvos universitetas. Čia buvo dėstoma psichologija, vedami jos seminarai, veikė eksperimentinės psichologijos laboratorija, buvo ruošiami nauji kvalifikuoti Lietuvos pedagogai ir psichologai.

Eksperimentinės psichologijos pradininkas Lietuvoje yra prof. J. Vabalas-Gudaitis. Su šia psichologijos šaka jis susipažino, studijuodamas Peterburgo universitete, o papildomas patirties įgavo,

1907—1913 m. dirbdamas prof. A. Nečijajevo eksperimentinės pedagoginės psichologijos laboratorijoje. Dėl to 1920 m. pradėjęs dirbti Lietuvos aukštojoje mokykloje, J. Vabalas-Gudaitis iš karto pasireiškė kaip patyręs eksperimentinės psichologijos darbuotojas, mokslininkas. Jo iniciatyva ir pastangomis buvo suorganizuota eksperimentinės psichologijos laboratorija. Profesorius čia atliko visą eilę psichologinių eksperimentų. Jis patobulino psichinių reakcijų tyrimo metodą ir aparatūrą, sujungdamas tachistoskopą su chronoskopu, tuo būdu įgalindamas tyrimo metu kontroliuoti atliekamo darbo kiekybę ir kokybę. Daugiausia jis tyrė psichines reakcijas, ieškodamas tipologinių bruožų latentinio laiko skirtumuose, taip pat siekdamas apibūdinti tiriamojo darbingumą. Pagal eksperimentinius duomenis tiriamuosius skirstė į 4 tipus: 1) mišrų bei

neaiškų tipą, 2) visapusišką sensorinį, 3) visapusišką motorinį, 4) dvipusišką tipą, kuris kai kada reaguoja sensoriškai, kai kada motoriškai².

Vėliau, po visos eilės papildomų tyrimų ir jų duomenų apsvaistymo, prof. J. Vabalas-Gudaitis tipologijos klausimą sprendė kiek kitaip. Jis žmogaus darbingumo tipus skirstė pagal įcentrinių, centrinių ar išcentrinių psichinių procesų vyravimą. Bet kadangi, kaip nurodo A. Gučas, psichinių procesų suskirstymas į tokias grupes yra mechaniškas, nes „gyvo organizmo veikloje visi nervai ir juose vykstantys procesai sudaro nedalomą, funkcinį požiūriu vieningą visumą“³, tai šis naujas tipologizavimas bei darbingumo klasifikavimas turėjo žymių trūkumų ir neprisijū.

Prof. J. Vabalas-Gudaitis psichologinius eksperimentus tęsė toliau, tirdamas suvokimų faziškumą, bet šių darbų nebaigė. Jis atliko nemažą natūraliųjų eksperimentų vaikų darželiuose ir mokyklose. Profesorius daug dirbo ir testinių tyrimų srityje, apie kuriuos kalbėsime vėliau.

Greta prof. J. Vabalas-Gudaičio kaip jo talkininkas ir savarankiškai eksperimentinės psichologijos srityje dirbo dr. V. Lazersonas. Baigęs psichologijos, o vėliau ir medicinos mokslus, jis savo praktinėje ir mokslinėje veikloje į abi šias šakas gilinosi, daug kur jas derindamas. V. Lazersonui, kuris dirbo Kauno universitete psichologijos asistentu (nuo 1928 m. ir privatdocento teise), taip pat vertėsi ir gydytojo neuropatologo praktika, labiau rūpėjo asmenybės individualiniai skirtumai, susiję

2 pav. Pastabumo laboratorinis tyrimas ir tiriamojo stebėjimas

su patologiniais reiškiniais vaikų psichikoje, tokių vaikų pažinimas, gydymas. Tiesa, šiuos klausimus dr. V. Lazersonas sprendė, remdamasis daugiau stebėjimais ir kitų darbais bei praktiniu patyrimu, bet kai kur panaudojo ir tyrimus. Jis kartu su dr. V. Lašu tyrė reakcijų latentinį laiką⁴, gilinosi į genialių žmonių psichologiją, tyrė nuovargio problemą mokykloje, atliko nemažą psichologinių eksperimentų proforientavimo tikslais.

Greta aparatais atliekamų laboratorinių psichologinių eksperimentų nuo XIX a. pabaigos vartojami testai, atliekami testiniai tyrimai. Testas yra anglų kalbos žodis, virtęs tarptautiniu. Testu siaurąja prasme vadiname psichikos tyrimo bei pažinimo tikslu sudarytą uždavinį, pagal kurio sprendimą ir išsprendimą daroma išvada apie tiriamojo atitinkamą psichinę funkciją ar jų kompleksą. Testais plačiąja prasme laikomi įvairūs raštu atliekami kontroliniai darbai, taip pat įvairios kitos ap-

² J. Vabalas-Gudaitis, Patobulintas psichinių reakcijų metodas žmogaus darbingumui tirti, Kaunas, 1927, p. 72.

³ A. Gučas, Psichologijos raida Lietuvoje, p. 125.

⁴ V. Lašas ir V. Lazersonas, Regėjimo jutimų latentinio laiko eksperimentiški tyrinėjimai, Kaunas, 1924.

klausos formos, kurias mokytojas naudoja mokinių žinių patikrinimui⁵.

Pirmuosius testų metodo pagrindus padėjo anglas Fr. Galtonas 1883 m. savo „Inquiries into Human Faculty“ („Žmogaus gabumų tyrimas“). Pirmąją testų seriją sudarė amerikietis J. Ketelis, kurį 1890 m. paskelbė žurnale „Mind“, pavadindamas „Mental Tests and Measurements“. Paskelbti tiriamieji uždaviniai daug kam patiko, sparčiai plito. Prigijo ir jų pavadinimas testais.

Čia plačiau neminėdami testų evoliucijos bei testinių tyrimų reikšmės eksperimentinei bei pedagoginei psichologijai, turime konstatuoti, kad testų kūrimas bei jų plitimas buvo pažangus reiškinys. Jis suaktyvino eksperimentinės psichologijos darbus, priartino juos prie gyvenimo, paskatino ieškoti naujovių.

Tiesa, tų testų buvo įvairių — greta gerų, objektyvių, nemaža ir menkaverčių, tendencingų. Dėl to aprašomo laikotarpio Lietuvos psichologai, susipažinę su įvairių kraštų įvairių autorių testais, kritiškai juos vertino, darė atranką, tobulino, kūrė savus. Bet jie buvo įsitikinę, kad stebėjimų lydimas ir psichologinių pasikalbėjimų papildomas testų metodas yra tinkamas, objektyvus žmogaus, ypač jo psichinių procesų bei sugebėjimų pažinimo būdas. Savo teigiamą pažiūrą į testus bei testinius tyrimus grindė šiais motyvais:

1. Tyrėjas kada nori gali sukelti norimą pažinti psichinį reiškinį ir tuomet jį tirti, vertinti. Taigi jis gali paskatinti tiriamuosius vienu laiku ką nors atsiminti, kitu laiku apie ką nors mąstyti, kur nors dėmesį koncentruoti ar kt. Pavyzdžiui, norėdamas iširti, kokios rūšies ir tvirtumo kurios nors klasės mokinių atmintis, tyrėjas užduos mokiniams atsiminti eilę paskirų žodžių bei jų sąry-

šingų grupių, vieną kartą juos pateikdamas girdimuoju būdu (paskaitydamas), antrą kartą regimuoju būdu (parodydamas), trečią kartą mišriuoju būdu (parodydamas ir garsiai paskaitydamas). Pagal tai, kaip pateiktus žodžius kas atsimins (parašys), kaip ilgai įsimintus žodžius išlaikys (po tam tikro laiko užrašys), ir bus galima nustatyti mokinių atminties rūšį bei tipą, jos tvirtumo laipsnį⁶.

2. Svarbu tai, kad testinių tyrimų duomenys yra objektyvūs, priklausantys tik nuo tiriamojo, kad juos galima kiekybiškai išreikšti, pagal turimus standartus matyti jų reikšmę.

3. Gera tai, kad testinius tyrimus galima pakartoti. Tuo užtikrinamas duomenų objektyvumas, apsaugojama nuo atsitiktinumų (laikino liguistumo, nuovargio ar kt.)

4. Tais pačiais testais gali tirti įvairūs tyrėjai ir, išlaikydami reikalingas darbo sąlygas, gauti lygiaverčius rezultatus, o duomenis vertinti pagal tuos pačius standartus.

5. Testinis žmonių psichikos pažinimas yra daug greitesnis, negu stebėjimu, pokalbiais ar kaip kitaip atliekamas. Tyrimo bei pažinimo darbą ypač pagreitina kolektyviniai testiniai tyrimai.

6. Svarbu ir tai, kad testinius, ypač kolektyvinius, darbus mokiniai mėgsta, juos atlieka nesivaržydami, nuotaikingai, susikaupę. Dėl to testinių tyrimų rezultatai rodo tikrą bei maksimalų jų psichinio pajėgumo bei darbingumo laipsnį.

Ir testinių tyrimų buržuazinėje Lietuvoje pradininkas buvo prof. J. Vabalas-Gudaitis. Jis pirmas išvertė į lietuvių kalbą Binė—Simono testus galvotumui tirti ir 1927 m. juos paskelbė „Švietimo darbe“. Po ilgesnių bandymų profeso-

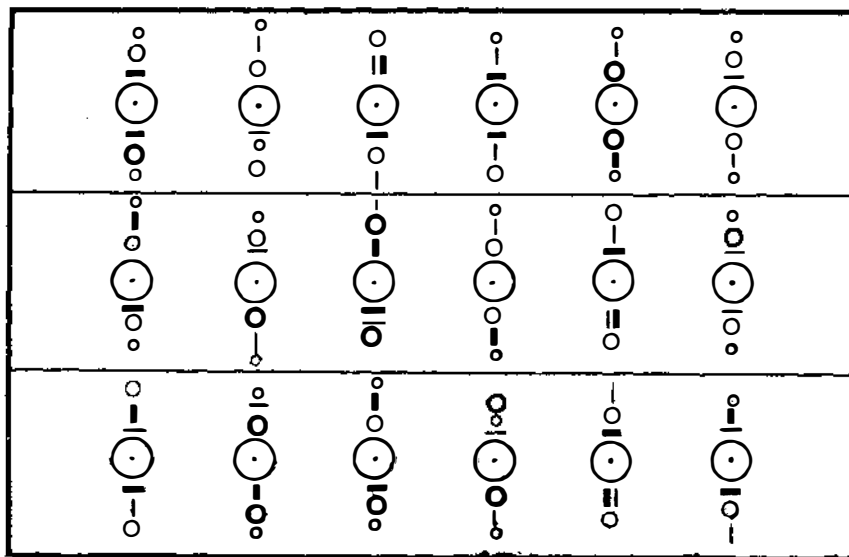
⁵ Ю. А. Белый, Н. А. Рапопорт, О методах определения действительности и надежности тестов в зарубежной педагогике, «Советская педагогика», 1969, № 8, стр. 121.

⁶ Plačiau žr. Just. Martynaitis, Kaip tiriama mokinių atmintis, „Pedagoginis metraštis“, 1937.

rius 1931 m. paskelbė savo „Naujus reaktologinius testus mokinių darbingumui tirti“. Tai „nebyliai“ testai, skirti judesių greičiui, pastabumui bei intelektualiniam pajėgumui nustatyti (3 pav.).

Nebuvo šie testai per daug populiarūs ir labai reikšmingi, bet geri tuo, kad atitiko jau minėtus testams keliamus reikalavimus, buvo universalūs. Svarbu tai, kad paskaitų, seminarų ir testinių tyrimų metu studentai, ypač būsimieji psi-

universiteto veikiančiai Psichotechnikos ir profesinio orientavimo draugijos psichotechnikos laboratorijai bei psichologiniams tyrimams, susijusiems su proorientavimu, dr. V. Lazersonas sudarė tokių tyrimų programas, parinko priemones ir, padedamas laborantų A. Gučo, J. Martynaičio, atliko nemaža aparatinių ir testinių tyrimų, davė vertingų patarimų proorientavimo klausimu. 1932–1935 m. taip buvo ištirta 312 asmenų,

3 pav. J. Vabalo-Gudaičio testai mokinių darbingumui tirti

chologai, buvo supažindinami su testų panaudojimu ir po to tuo keliu galėjo eiti toliau. Vėliau profesorius J. Vabalas-Gudaitis daug testinių eksperimentų atliko, tirdamas žodinį mokinių darbingumą⁷.

Nemažą darbo barą eksperimentinių testinių tyrimų srityje išvarė dr. V. Lazersonas. Vadovaudamas prie Kauno

daugiausia moksleivių, sudarytos ištirtųjų psihogramos, parašytos charakteristikos su proorientacinėmis išvadomis. Apie šiuos tyrimus, jų reikšmę ir rezultatus buvo rašoma spaudoje⁸.

Daugiausia čia buvo atliekami pastabumo, atminties, dėmesio, mąstymo tyrimai, bet neužmirštami ir įvairių profesijų reikalavimai. Kandidatams į vairuo-

⁷ J. Vabalas-Gudaitis, Mūsų mokinių žodinis darbingumas, „Tautos mokykla“, 1937, Nr. 21.

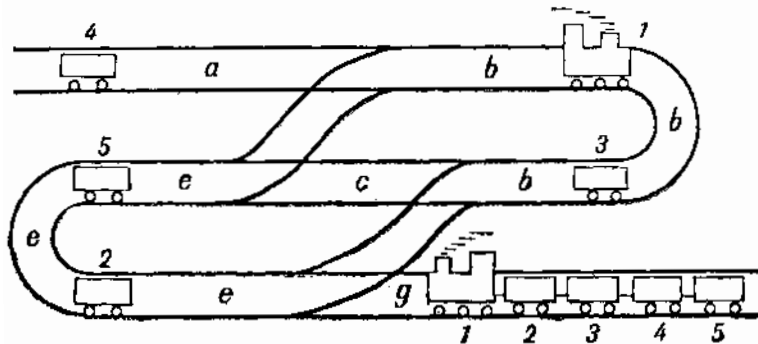
⁸ A. Gučas, Psichotechnikos darbo pradžia ir jo perspektyvos Lietuvoje, „Tautos ūkis“, 1933, Nr. 8; J. Martynaitis, Apie technikų atranką, „Technika ir ūkis“, 1963, Nr. 2, ir kiti šių autorių straipsniai.

tojus, technikus, geležinkeliečius, paštininkus buvo duodami specialūs, „profesiniai“. uždaviniai (testai). Populiarus buvo dr. V. Lazersono redakcijos „Alfa“ testas, kuris įgalino spręsti apie tiriamojo orientavimąsi, pastabumą, instrukcijų suvokimą ir įsiminimą, vietos santykių supratimą ir kt. (4 pav.).

Darant būsimųjų technikų atranką, tyrimuose labai svarbią vietą užėmė darbas su įvairiais mechanizmais, transmisijomis ir sintetinėmis figūromis. Kandidatams į geležinkelių darbuotojus buvo duodami šiai profesijai reikalingų savybių bei sugebėjimų tyrimo testai (5 pav.).

1.	○ ○ ○ ○ ○	
2.	⑦ ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ ⑨	
3.		
4.		
5.	○ ○ ○	<i>Taip. Ne.</i>
6.	○ ○ ○ ○ ○	
7.	ABCDEFGHIJKLMN	
8.	○ ○ ○ KIRVIS DALGIS RUDUO	
9.	34-79-56-87-68-25-82-47-27-31-64-93-71-41-52-82	
10.	<input type="text"/>	
11.		
12.	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	

4 pav. „Alfa“ testas

5 pav. Vagonų surinkimo testas

Dr. V. Lazersonas testinių tyrimų duomenis papildydavo stebėjimų duomenimis. Jis sudarė ir tokių stebėjimų lapą (programą), kurį po ranka turėdavo tiriantysis, individualiai ar su mažomis grupėmis atliekantis tyrimus, ir atitinkamus įrašus pabraukdavo. Tai labai palengvindavo stebėjimą, įgalindavo surinkti vertingos ir visapusiškos tiriamąjį bei jo darbą charakterizuojančios medžiagos. Štai dr. V. Lazersono sudarytas bei jo bendradarbių kiek papildytas stebėjimo lapas.

„Psichologinio stebėjimo lapas

Pavardė ..... vardas .....,
stebėjimo data .....

I. Instrukcijų supratimas

1. Tuojau suprato.
2. Suprato, pakartojus paaiškinimą*.

II. Dėmesys

1. Gerai koncentruotas, sunkiai nutraukiamas, gilus, lygus, pastovus, platus, lengvai padalinamas.
2. Koncentruotas valios pagalba, nepastovus, lengvai nutraukiamas, nukreipiamas, kartais nutrukstantis, siauras, sunkiai padalinamas.
3. Spontaniškas, reaktyviškas.

III. Darbo atlikimas

1. Dirba noriai, atsidėjęs, su pamėgimu, sistemingai, tvarkingai, planingai, ramiai, koncentruotai, sąmoningai, nuodugniai, rimtai, savarankiškai, su pasitikėjimu, sumaniai, uoliai, pedantiškai, švariai, sąžiningai, natūraliai, gyvai, vikriai.
2. Dirba nenoriai, be džiaugsmo, be pasitikėjimo, be sumanumo, šabloniškai, neramiai, netvarkingai, neplaningai, atmetamai, paviršutiniškai, sauvalingai, nešvariai, skubiai, staugiai, nervingai, sumišusiai, bailingai, skrupulingai, vartoja nesąžiningas priemones.
3. Darbo tempas lygiai greitas, lygiai lėtas; vidutinio greičio lygus, nelygus; nelygiai greitas, nelygiai lėtas; didėjantis (įsitraukimas), mažėjantis (nuovargis).

IV. Uždavinių sprendimas, mąstymas

1. Sprendžia lėtai, apgalvodamas, įsigilindamas, atsargiai, su pasitikėjimu, su iniciatyva, sumaniai.
2. Sprendžia skubiai, neapgalvodamas, be įsitikinimo, nebodamas, be pasitikėjimo savimi, be iniciatyvos, šabloniškai, nesumaniai, gudraudamas: bando spėlioti, vengia galutinai pasisakyti.
3. Mąstymas kritiškas, gilus; nekritiškas, paviršutiniškas.

V. Galvotumas

1. Palyginamai aukšto, vidutinio, žemo laipsnio.
2. Spontaniškas, reaktyviškas.

VI. Pastebėtos ypatybės ir savybės

1. Energingas, ryžtingas, drąsus, griežtas, užsišpyręs, išdidus, drausmingas, kantrus, patvarus, tiesus, kuklus, švelnus, malonus, jautrus, linksmas, atviras, kalbus, vikrus, nuoširdus, solidarus, draugiškas, taktiškas, rūpestingas, atsargus, save kontroliuojąs, įtakingas.
2. Be energijos, neryžtingas, nedrąsus, negriežtas, nuolaidus, nerūpestingas, nekantrus, nepatvarus, lepus, plepus, vangus, tingus, per drąsus, mėgstąs ginčytis, stačiokas, užgaulus, nejautrus; nebojąs, užsidaręs, nekalbus, paniuręs, be nuotaikos; apsilėdęs, nešvarus, nemandagus, nepunktualus.

VII. Temperamentas

Sangviniškas, choleriškas, flegmatiškas, melancholiškas, mišrus, neaiškus.

VIII. Konstitucinis ir psichinis tipas

1. Pilvinis: akceptinis, imlinis.
2. Raumeninis: ergatinis, veiklinis.
3. Kvėpuojamasis: koordininis emocinis, jausminis.
4. Smegeninis: koordininis intelektinis, protinis.
5. Mišrus.
6. Nenormalios konstitucijos.

IX. Bendra sveikatos būklė

Gera, vidutinė, bloga. Kiti pastebėjimai apie sveikatą ir ligas.

X. Įvairūs kiti pastebėjimai ir pastabos

.....
Stebėtojo parašas“

* Kas atitinka, pabraukti.

Testinių tyrimų srityje dirbo ir J. Laužikas⁹. Šiuos tyrimus jis daugiau skyrė protiškai atsiliekančių mokinių atrankai, pažinimui ir pagal tai specifiniam jų mokymui bei auklėjimui. Vėliau J. Laužikas sustojo ties mokinių judesių ir valios tyrimu, po ilgesnio laiko šiuos darbus apvainikuodamas daktaro disertacija „Mokinių valios ugdymo bruožai“ (1965).

Testinių tyrimų dirvoną bandė arti ir dr. A. Liaugminas, paruošdamas ir išleisdamas „Bendrosios inteligentijos testus“ (1940 m.). Tai Binè—Termano testų serija, apie 40% papildyta kitų autorių testais ir labiau standartizuota.

Iš jaunesniųjų kartos eksperimentinės psichologijos srityje dirbo ir šio straipsnio autorius. Eksperimentavimo patirties jis įgijo iš savo mokytojų prof. J. Vabalio-Gudaičio ir doc. V. Lazersono, o 1935 metais susipažino ir su Latvijoje proforientavimo tikslais atliekamais tyrimais. Dirbdamas Klaipėdos pedagoginiame institute, čia įrengė eksperimentinės psichologijos laboratoriją, atliko pastabumo tyrimus. Be to, J. Martynaitis, padedamas studentų bei mokytojų, tyrė Lietuvos mokinių įsiminimo būdus, įvairaus amžiaus vaikų atminties tvirtumą ir kt.¹⁰

Matydamas stoką gerų psichodiagnostinių uždavinių bei priemonių, J. Martynaitis kūrė naujų. Vienas pirmųjų šios srities jo darbų buvo akceptinių funkcijų (pastabumo) testai. Juos sudarė serija trejopų blankų: vienas bespalvių, antras žalios spalvos, trečias įvairių spalvų geometrinių figūrėlių (6 pav.).

Atlikus su šiais testais eilę psichologinių tyrimų, jų rezultatai paskelbti spaudoje¹¹. Po to pirmasis jų buvo įdėtas į jau minėtą „Bendrosios inteligentijos testų“ seriją. Jis buvo skirtas tirti 6—15 metų vaikų pastabumui. Vėliau J. Martynaitis sudarė psichodiagnostinius uždavinius regimojo suvokimo tikslumui matuoti (Klaipėda, 1939 m.), paskelbė „Ergatinio ir intelektualinio pajėgumo ir ištvėringumo testus“ (Vilnius, 1941 m.).

Eksperimentiniai tyrimai domino ne tik psichologus, bet ir mokytojus. Apie tai byloja jų tyrimų darbai, skelbti spaudoje¹², ir tokių tyrimų svarstymas mokytojų konferencijose. Matydamas tokį susidomėjimą pritaikomaisiais psichologiniais eksperimentais, J. Martynaitis parinko ir išvertė, jo supratimu, geresnius psichodiagnostinius uždavinius (testus), juos susistemino, parašė įvadą ir, rotatoriumi padauginęs, paskleidė tarp studentų ir respublikos mokytojų¹³. Čia paminėtini šio rinkinio įvade nurodyti reikalavimai mokykliniams testams, būtent:

- 1) turi būti aišku, kam (kurioms psichinėms funkcijoms ar jų kompleksui tirti) testas skiriamas ir tinka;
- 2) testas turi būti pakankamai įdomus, kad žadintų mokinių darbingumą;
- 3) reikia, kad tyrimų duomenis būtų galima išreikšti skaičiais (taškais), kurie parodytų palyginamą kokybinę psichinės funkcijos vertę bei jos tvirtumo laipsnį;
- 4) testo atlikimo rezultatai neturi priklausti ar gali tik nežymiai priklausyti

⁹ Apie dalį J. Laužiko atliktų tyrimų, darydamas atitinkamas išvadas, rašė A. Gučas straipsnyje „Aušros“ mergaičių gimnazijos mokinių darbingumo tyrimai“ („Mokykla ir visuomenė“, 1934, Nr. 5—6).

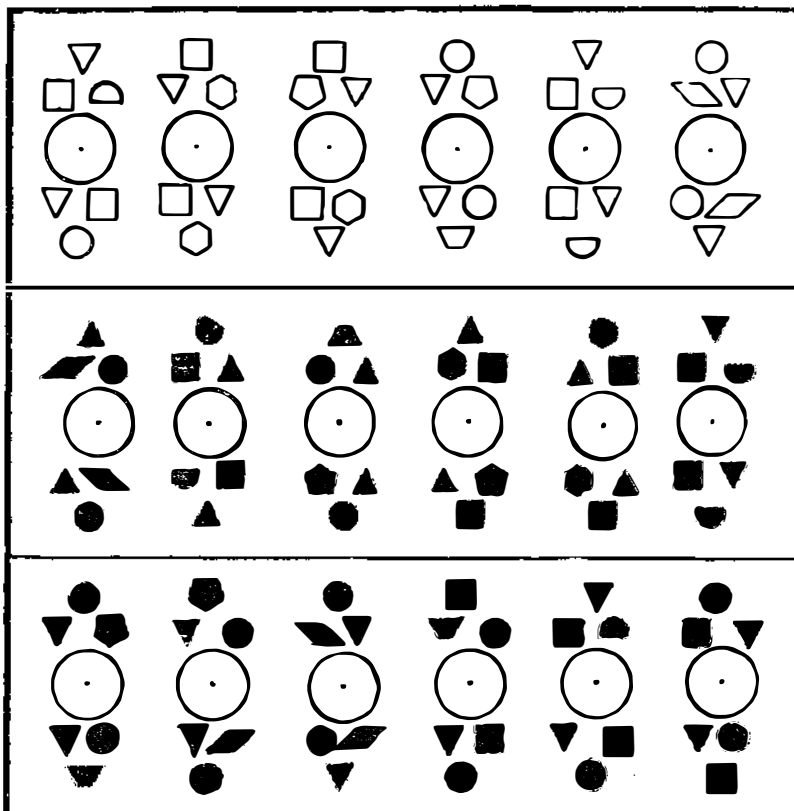
¹⁰ *Just. Martynaitis*, Kaip tiriama mokinių atmintis, „Pedagoginis metraštis“, 1937, p. 119—149.

¹¹ *Just. Martynaitis*, Nauji akceptinių funkcijų (pastabumo) testai, „Pedagoginis metraštis“, 1937, p. 110—118.

¹² Zr. „Pedagoginis metraštis“, 1937, p. 125.

¹³ *J. Martynaitis*, Mokyklinių testų rinkinys su įvadu ir mokinio charakteristikos lapo priedu, Klaipėda—Panevėžys, 1939.

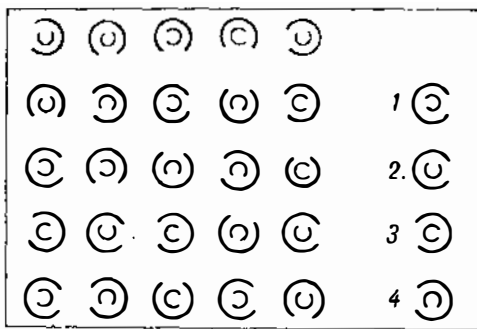
6 pav. J. Martynaičio akceptinių funkcijų testai

nuo atskirų tyrėjų (jų kalbos, įtaigos ir pan.);

5) mokyklinių testų serija neturi būti didelė, nes tyrimai negali ilgai užsi-
tėti;

6) bent daugumas mokyklinių testų turi tikti kolektyviniam tyrimui, nes laikas ir sąlygos neleidžia mokyklose atlikti daug individualių tyrimų¹⁴.

Iš minėtame rinkinyje aprašomų įvairių autorių 40 testų labiausiai paplito skaičiavimo ir įvairūs analoginiai testai — mąstymui tirti, pasagėlių testas — pastabumui ir dėmesiui tirti ir kai kurie kiti (7 pav.).

7 pav. Pasagėlių testas

Paminėtina dar tai, kad straipsniuose apie atminties, pastabumo ir kitus tyrimus ne tik aprašomi psichodiagnostiniai uždaviniai, bet taip pat nurodoma, kokiomis sąlygomis ir kaip eksperimentinius darbus reikia atlikti, kaip tyrimų duomenis vertinti, apskaičiuoti, standartus sudaryti ar jau turimais naudotis¹⁵. Tokiu būdu studentai ir mokytojai buvo ruošiami eksperimentavimo praktikai, teikiami pradmenys psichologinių tyrimų metodikai.

Deja, visus šiuos darbus nutraukė Didžiojo Tėvynės karo audros. Tik tarybi-

niais pokario metais buvo sudarytos sąlygos eksperimentinei psichologijai toliau plėtotis, o energingų vyresniųjų ir jaunųjų psichologų pastangomis ji suklestėjo ir duoda vertingų vaisių.

Baigiant dar pažymėtina, kad nors aprašomojo laikotarpio Lietuvos psichologai, siekdami pažinti žmogaus psichiką, jos procesus bei asmenybės psichines savybes, dažnai griebdavosi įvairių eksperimentų, bet lygia greta tam naudo-davo ir kitus metodus, būtent: psichologinius stebėjimus (introspekciją, ekstrospekciją, retrospekciją), pokalbius, anketas, statistiką, koreliaciją, antropometrinius matavimus, mokinių darbus, dienoraščius, grožinę literatūrą ir kt. Jie dirbo, laikydamiesi tam tikros sistemos, plano, siekdami visapusiškai iširti žmogaus, ypač mokinio, psichiką, asmenybę. Tuo tikslu prof. J. Vabalas-Gudaitis išvertė į lietuvių kalbą A. Lazurskio „Asmenybės tyrinėjimo programą“ (Kaunas, 1920 m.), pats parašė „Mokinio sielos svarbesnių psichinių funkcijų įvertinimą“ (Kaunas, 1928 m.). Kiek vėliau dr. V. Lazersonas sudarė jau minėtą eksperimentinių tyrimų metu atliekamo psichologinio stebėjimo lapą, kuriame surašyti svarbesni psichiniai procesai, žmogaus savybės, darbo atlikimo būdai ir kt. Į psichikos bei asmenybės tyrinėjimo programą gilinasi bei jos pilnumo siekė ir šio straipsnio autorius. Jis paruošė mokinio pažinimo programą ir sudarė mokinio charakteristikos lapą. Ten nurodoma, kad geresniam mokinio pažinimui ir jo charakteristikai reikia gauti šių žinių:

1) apie mokinio fizinį brendimą ir sveikatą,

2) jo gyvenimo aplinką,

¹⁴ J. Martynaitis, Mokyklinių testų rinkinys su įvadu ir mokinio charakteristikos lapo priedu, p. 19.

¹⁵ Žr. minėto J. Martynaičio str. „Kaip tiriama mokinių atmintis“ poskyrius „Kolektyvinio testavimo sąlygos“, „Kolektyvinio testavimo tvarka ir eiga“.

¹⁶ Just. Martynaitis, Mokinių charakteristika ir charakteristikos lapas, „Pedagoginis metraštis“, 1939, p. 25—67.

3) apie mokinio gabumus bei psichinių funkcijų tvirtumą,

4) jo socialinį ir etinį gyvenimą, moralę,

5) apie mokymosi eigą,

6) temperamentą ir psichinį tipą¹⁶.

Tiesa, toks žinių apie mokinį rinkimas jau daugiau priklauso pedagoginei psichologijai, kuri naudojasi ir eksperimentinės psichologijos metodais bei darbais. Ir dabartinių Tarybų Lietuvos psicholo-

gų eksperimentiniai darbai turėtų padėti spręsti ne tik gryniosios, bet, gal būt, net daugiau pedagoginės psichologijos (mokymo, auklėjimo, proforientavimo) ir kitus pritaikomuosius (pvz., inžinerinės, darbo, gydomosios psichologijos) klausimus bei problemas. Psichologija turi eiti su gyvenimu, būti jam naudinga. Tik tuomet ji bus pilnavertė ir išsikovos ne tik moksle, bet ir gyvenime sau prideramą vietą.

Respublikos psichologų draugija

Įteikta
1969 m. lapkričio mėn.